

O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA RISK-MENEJMENT AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH

Karimov Abdurahmon Abdumalik o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

ANNOTATSIYA: Bankning moliyaviy barqarorligi riskga bog‘liq bo‘lgani uchun uning mohiyatini chuqur o‘rganish talab qilinadi. Bank riskining iqtisodiy mohiyati to‘g‘risida maxsus adabiyotlarda, amaliyotda mavjud bo‘lgan ba‘zi bir fikr va mulohazalarni keltirib o‘tamiz. Bank riskining mohiyati ko‘pgina mahalliy iqtisodchilar tomonidan bank tavakkalchiligi, kredit xavf-xatari bank xatari deb yuritiladi. Bank foyda ko‘rishi uchun bu “xatar”ni kamaytirish shartligi ta’kidlanadi.

Biz ham shu fikrlarga qo‘shilgan holda bank riski ehtimoliy yo‘qotish va zararlarni bo‘yniga olgan holda bank operatsiyalarini olib borishdir, degan ta’rif beramiz. Bank riski turlarini chuqurroq ko‘radigan bo‘lsak, risk faoliyat tarmog‘idan kelib chiqqan holda umumiy va maxsus turlarga bo‘linadi.

Kalit so‘zlar: Risk, foiz stavkasi, balans, kredit siyosati

ANNOTATION: Since the financial stability of the bank depends on risk, it is necessary to study its nature in depth. We will cite some opinions and comments about the economic nature of bank risk that are available in special literature and in practice. The nature of bank risk is considered by many local economists as bank risk, and credit risk as bank risk. It is emphasized that this "risk" must be reduced in order for the bank to make a profit.

We also agree with these opinions and define bank risk as carrying out bank operations while assuming possible losses and losses. If we take a deeper look at the types of bank risk, the risk is divided into general and special types depending on the activity network.

Key words: Risk, interest rate, balance sheet, credit policy

KIRISH

Banklarning moliyaviy risklarini to‘liq va o‘z vaqtida aniqlash maqsadiga erishish uchun iqtisodiy tahlil tashqi va ichki muhitni tahlil qilish va prognozlashni o‘z ichiga olgan kompleks yondashuvga asoslanadi.

Bankning tashqi muhitini tahlil qilish bank operatsiyalarining rentabelligi va tavakkalchiligiga ta’sir etuvchi umumiy bozor omillarini baholash va prognoz qilishga qaratilgan. Ichki muhitni tahlil qilishda asosiy e’tibor bank aktivlari va passivlari sifatini, ularning muddat va miqdorlar bo‘yicha muvozanatini, ishonchliligi va samaradorligini baholashga qaratiladi. Ushbu yondashuv xavfli bank operatsiyalarini aniqlashga, sabablar va hajmlarni aniqlashga, mumkin bo‘lgan yo‘qotishlarni baholashning o‘ziga xos usullaridan foydalanishga, shuningdek, xavf hajmining o‘zgarishi dinamikasini bashorat qilishga imkon beradi.

Bank risklarini baholashning barcha usullarini uch guruhga bo‘lish mumkin: statistik usullar, ekspert baholash usullari va tahliliy usullar.

Statistik usul. Bu ma’lum bir bank uchun maqbul va qabul qilinishi mumkin bo‘lmagan xavf sohalarni aniqlash uchun eng katta vaqt oralig‘ida statistik qatorlarni tahlil qilishni o‘z ichiga oladi.

Hozirgi vaqtda ba'zi banklar xavflarni VAR usuli (value-at-risk) asosida baholaydilar, bu esa ma'lum bir ehtimollik darajasi bilan hisoblangan kutilganidan maksimal og'ish tahliliga asoslangan. Ushbu uslub, uni qo'llash uchun yaxshi dastlabki sharoitlarda, individual risklarni baholashdan biznesning umumiy xavfini tahlil qilishga o'tishga imkon beradi, ya'ni. uning afzalligi - individual risklarning ko'lamini umumlashtirish asosida oddiyroq usullarda "ushlanmagan" xavflarni diversifikatsiya qilish omillarini hisobga olish.

Risk ostida bo'lgan qiymat - bu xavf ostida bo'lgan qiymat bo'lib, u bozor omillarining noqulay o'zgarishi sharoitida ma'lum bir ishonch bilan hisoblangan moliyaviy vosita yoki vositalar portfeli bo'yicha ma'lum vaqt davomida mumkin bo'lgan maksimal yo'qotishlarni baholashdir. interval. Shunday qilib, VAR to'rtta o'zgaruvchining funktsiyasidir:

- moliyaviy vositaning joriy bozor qiymati;
- standart og'ish sifatida ifodalangan daromad o'zgaruvchanligini baholash;
- ularning paydo bo'lish chastotasiga qarab kutilayotgan yo'qotishlar ehtimolini tavsiflovchi ishonch oralig'i;
- ochiq pozitsiya vaqti: moliyaviy vosita xavf ostida bo'ladigan davr.

Statistik usul shunga o'xshash investitsiyalarni amalga oshirishda yuzaga kelgan yo'qotishlar va foydalar statistikasini o'rganish, ma'lum bir iqtisodiy daromad olishning ko'lamini va chastotasini aniqlash, so'ngra ehtimollik tahlilini o'tkazish va bozordagi kelajakdagi xatti-harakatlarni prognoz qilishdan iborat.

Ekspert baholash usuli. Ekspert xulosalarini to'plash va qayta ishlash, umumiy reyting baholashlarini tuzish va ularni ma'lum xavf sohalari bilan "bog'lash" ni o'z ichiga oladi. Bu usul, ayniqsa, bankning tashqi muhitini baholash umuman iqtisodiyotda va bank sektorida tizimli xavf omillarini aniqlash zarur bo'lganda muhimdir. Boshqa mavjud usullar ushbu xavflarni to'g'ri baholash qobiliyatini ta'minlamaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Risklarni tahlil qilish kredit portfelli bo'yicha yo'qotishlar ehtimolini, bankning majburiy zaxirasi hajmini hisoblash va qarzdorlarning qarzlarni xavf darajasi bo'yicha tasniflash imkonini beradi. Tahlil davomida xavfning kritik darajasi aniqlanadi, uning asosida qulash va tugatishdan qochish mumkin. Mumkin bo'lgan murakkab yo'qotishlarni hisoblashda xususiy risklar uchun tayyor hisob-kitoblar qo'llaniladi.

Foiz riskini baholash bo'yicha xalqaro amaliyotda ko'plab metodlarda va yo'llardan foydalaniladi. Ulardan eng ko'p tarqagan metodlarga quyidagilar kiradi:

- Majburiyatlar va talablarni neytrallashtirish metodi.
- Dyuratsiya metodi.
- GEPni boshqarish metodi
- Marjani boshqarish metodi

Quyida ularga batafsil to'xtalib o'tamiz.

Majburiyatlar (jalb qilingan resurslar) va talablarni (kreditlar) neytrallashtirish metodi.

Riskni boshqarishini eng oddiy usullaridan biri majburiyatlar va talablarni neytrallashtirish metodi hisoblanadi. Bu metod riskni maksimal darajada cheklaydi.

Bu metod bo'yicha bank talablari va majburiyatlarini sinxron ravishda bir xil miqdorda va shartlar asosida shakllantiradi. Bu yerda bank talablari foiz stavkasi majburiyatlar foiz stavkasidan ma'lum marja asosida oshirib qo'yiladi.

Lekin bunday metodni barcha aktiv va passivlariga qo'llovchi tijorat bankini tasavvur qilish qiyin. Bu metoddan foydalanib to'liqlikcha aktiv va passivlarni neytrallashtirish bankning raqobatdoshligini o'ta past darajalargacha tushirib yuboradi. Qo'shimcha ravishda shuni aytish

kerakki, bu metodni qo'llash yuz foizlik himoyani bermaydi, bank bari bir iqtisodiy yuz beradigan foiz riski ostida qolaveradi.

Metodning afzalliklari:

- oddiyligi.

Kamchiligi:

- bank raqobatdoshligini nomaqbul tushib ketishi.

Shulardan kelib chiqqan holda universalbanklarda metoddan yirik mashtabda foydalanish mumkin emas, ammo alohida pozitsiyalar bo'yicha qo'llash mumkin.

Dyuratsiya metodi.

80 - yillarning boshida g'arbiygerman banklari jamg'arma kassalari foiz stavkasi dinamikasiga mos ravishda o'zgarib turadigan elastik balansdan foydalana boshlashdi. Bu metod g'oyasi shunda ediki, ular aktiv va passivlardan bir qismini ajratib olib, ularga qat'iy (o'zgarmas) va tebranuvchan stavka qo'llab, ular orasidagi farqini ko'rib chiqishadi.

Har bir boshqaruv darajasi ma'lumotlarni foydalanuvchilarga qulay shaklda olishi kerak. Operatsion darajadagi ma'lumotlar har kuni, taktik darajadagi ma'lumotlar har kuni yoki haftada va yuqori boshqaruv hisoboti har oy yangilanishi kerak.

Boshqa bank risklari kabi foiz stavkalari riskini boshqarishning muhim elementlaridan biri bu bank bo'linmalari faoliyati ustidan samarali ichki nazoratdir. U bank operatsiyalarining samaradorligi va qonuniyligini, boshqaruv ma'lumotlarining to'g'riligi va ishonchliligini ta'minlash imkonini beradi. Aynan shu ichki nazorat vazifalari O'zbekiston bank qonunchiligida belgilangan. Bank risklarini nazorat qilishning o'ziga xos yo'nalishlari ichki hujjatlar bilan belgilanadi. Ushbu tartib quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak:

1) kadrlar nazorati (malakalilik, ma'naviy fazilatlar, bankka sodiqlik, xodimlarning o'zlariga yuklangan funktsiyalarni bajarish uchun etariligi);

XULOSA

Foiz tsikli kontseptsiyasini hisobga olgan holda xorijiy iqtisodchilar bo'shliqni boshqarishning quyidagi tamoyillarini ishlab chiqdilar.

Iqtisodiyotning stavkalari, muddatlari, tarmoqlari bo'yicha diversifikatsiyalangan aktivlar portfelini saqlash.

Bundan tashqari, bozorda osongina sotilishi mumkin bo'lgan iloji boricha ko'proq kreditlar va qimmatli qog'ozlarni tanlang.

Biznes tsiklining har bir davri uchun aktivlar va majburiyatlarning har bir toifasi uchun maxsus operatsion rejalarni ishlab chiqish, ya'ni. foiz stavkalarining ma'lum bir darajasida va foiz stavkalarining o'zgaruvchan tendentsiyalarida turli xil aktivlar va majburiyatlar bilan nima qilish kerakligini hal qilish.

Stavkalar harakati yo'nalishidagi har bir o'zgarishni foiz stavkalarining yangi biznes siklining boshlanishi bilan bog'lash shart emas.

Taklif etilayotgan printsiplar juda oddiy, amalda qo'llash oson va shuning uchun keng qo'llaniladi.

Bo'shliqqa asoslangan foiz stavkalari riskini boshqarish modeli kelajakdagi foiz stavkalari bo'yicha spekulyatsiya qilmaslikni afzal ko'rgan bankga foiz stavkalarining o'zgarishi bilan bog'liq riskni minimallashtirish, nol bo'shliqqa erishish imkonini beradi. Boshqa tomondan, bank kelajakdagi foiz stavkalari bo'yicha spekulyatsiya qilishni tanlashi va ba'zi tavakkalchiliklarni o'z zimmasiga olgan holda bo'shliqni faol ravishda boshqarishi mumkin.

Bo'shliqni nolga kamaytirish uchun quyidagilar kerak:

1) davrlar bo'yicha bo'shliqni hisoblash;

2) davrlar bo'yicha farq nolga teng bo'lishi uchun qayta baholangan aktivlarni o'xshash qayta baholangan majburiyatlar bilan solishtirish;

3) uzoq muddatli aktivlarni foiz stavkasi o'zgarishiga sezgir bo'lmagan passivlar bilan solishtirish;

4) foiz stavkalarini almashtirish yoki xedjlash fyucherslari kabi balansdan tashqari operatsiyalardan foydalanish.

Bo'shliqni boshqarishdagi qiyinchiliklar. Foiz stavkalarini aniq prognoz qilish juda qiyin, hatto prognozlashdagi kichik xatolar ham katta salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Foiz stavkalarining oshishi prognozi bilan farqning oshishi:

-- stavkaga sezgir aktivlarning ko'payishi odatda uzoq muddatli aktivlardan olinadigan daromaddan pastroq daromad olishni anglatadi. Bu bo'shliqni oshirishning afzalliklarini kamaytiradi;

-- stavkaga sezgir bo'lgan majburiyatlarning kamayishi odatda uzoq muddatli majburiyatlar uchun yuqori to'lov egri chizig'ini nazarda tutadi. Bundan tashqari, bo'shliqni oshirishning afzalliklarini kamaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Qonunlari:

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. T.: O'zbekiston",
O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlaritoplami, 2020-yil. 36-son;

1. «O'zbekiston Respublikasining Markaziy bankitog'risida» Toshkent sh., 2019-yil 11-noyabr, O'RQ-582-son;

2. «Banklar va bank faoliyati to'g'risida» Toshkent sh., 2019-yil 5-noyabr, O'RQ-580-son;

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni va Qarorlari:

1. «2020—2025-yillargamo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida» Toshkent sh., 2020-yil 12-may, PF-5992-son;

2. «Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» Toshkent sh., 2020-yil 24-fevral, PQ-4611-son;

3. Maxsus adabiyotlar:

4. «Xalqaro valyuta-kredit munosabatlari» o'quv qo'llanma (Toshkent Moliya instituti T.I.Bobakulov, U.A.Abdullayev. Toshkent-2020);

5. «Tijorat banklarida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari» darslik (Bank-moliya akademiyasi, A.K.Ibragimov, Z.A.Umarov, K.R.Hotamov, N.K.Rizayev, Toshkent-2020);

6. «Bank avtomatlashtirilgan axborot tizimlari» (Toshkent Moliya instituti Z.Sh.Afzalov, O.T.Kenjabayev, A.O.Ro'ziyev, R.X.Qodirov. Toshkent-2006);

7. «Bank ishi» darslik (Toshkent Moliya instituti Sh.Abdullayeva.

8. Toshkent-2003);